

je sicer jasno prepoznaven - Goropevšek kot zaprisežen geograf zelo rad popisuje urbanizacijo in prostorski razvoj mesta (1900, 1901, 1926, 1940, 1965 ...), zanimajo ga naravne ujme (poplave 1933, 1954, 1990), odnos mesto - naravno okolje (1937 - onesnaženje Savinje; 1977 - ekološki alarm za Celje), "njegovo" področje v zgodovini - opisju pa so politična razmerja in zdrahe celjskega predvojnega meščanstva (1902 - predlog razpustitve slovenskih paralelek; 1904 - nacionalno ločevanje; 1905 - nemška hiša; 1906 - razpad sloge; 1921 prvi slovenski župan Juro Hrašovec; 1924 - reintegracija Nemcev v politično življenje). Precej prostora v monografiji je namenjeno kulturi (1911 - dramatično društvo; 1913 - Maister in literarno društvo Kondor; 1927 - selitev Mohorjeve družbe v Celje; 1938 - 1. celjski kulturni teden; 1946 - študijska knjižnica; 1950 - profesionalno Mestno gledališče Celje; 1951 - Celjski zbornik, 1956 - ustanovitev Zgodovinskega arhiva Celje; 1962 - Likovni salon; 1963 - Muzej revolucije; 1967 - nova zgradba knjižnice; 1973 - Teden domačega filma; 1982 praznovanje Pokrajinskega muzeja Celje; 1992 - Dnevi komedije; 1996 - Poletje v Celju; 1998 - ljubiteljska kultura in 1999 - Mladinski center). V kalejdoskopu dogodkov se menjujejo prelomnice velikega formata s tistimi, ki bi jih kdo utegnil imeti za minorne, pa jim je čas kasneje pridal poseben pomen (meni osebno se taka prelomnica zdi zbor delavcev LIK Savinje pred občinsko stavbo leta 1987).

Dobro in zanimivo se je avtor lotil opisa obeh svetovnih morij, ki sta v minulem stoletju terjali krvav davek tudi med Celjani in Celjankami ter korenito razburkali življenje v mestu. Opis prve svetovne vojne začne s paranojo med celjskimi Nemci (1914), zanima ga oskrba mesta v vojnem času (1915), povede nas s 87. polkom na fronto v Galicijo, na Tirolsko ter na soško fronto (Škabrijel; 1916). Konec vojne naznani majniška deklaracija (1917), nasledek vojne pa je slovensko Celje (1918). Slovenizaciji in normalizaciji (1919) sledi obisk regenta Aleksandra (1920), ki formalno potrdi prehod v novo državno tvorbo.

Še težjo nalogo vsekakor predstavlja druga svetovna vojna, ki je v tem delu po moje predstavljena vzorno za vse bodoče kroniste in opisovalce. Opisu zasedbe in prvih represalij (1941) sledi poglavje o ukradenih otrocih (1942), izseljevanju zavednih Slovencev (1943) ter zapis o zavezniškem bombardiranju mesta, ki je naznanjalo zlom tisočletnega rajha (1944). Osvobodite

tev Celja ter teharska morija (1945) pa končujeta to tragično poglavje slovenske in celjske zgodovine.

Knjiga o minulem stoletju, kot ga je doživljalo naše "malo misto" je lahko osnovni priročnik za tiste, ki jih zanima lokalna zgodovina, lahko je dobrodošel sopotnik pri odkrivanju domačega mesta, lahko pa je tudi ščepec nostalgije po "najlepšem stoletju našega življenja" (B. G.) in zgolj bralcu je prepuščeno, da se odloči, kaj bo našel v njej.

Pisanje tovrstnih "dogodkologij" je zelo nevhvaležen posel. (Skoraj) Vsak bralec bi jo znal napisati bolje, vsakdo bi vanjo vključil še kaj, ali pa kaj izpustil. Menim, da je Goropevškovo delo v tem oziru pošteno, mestoma celo mojstrsko. Celjani smo dobili knjigo, ki jo bomo sodobniki listali kot spomin na preživeto, zanamci pa kot odsev minulega časa.

Aleksander Žižek

OJ, POLITIKA SLOVENSKA...

Damir Globočnik, *Afera Theimer*; Samozaložba, 2001; 373 strani.

Umetnostni zgodovinar Damir Globočnik (bralci te revije vedo, da zna skozi očala karikaturnistov zanimivo predstaviti to in ono poglavje iz zgodovine) se v svoji knjigi tokrat posveča precej neprijetni aferi, ki je razburkala slovensko javnost leta 1913. Gre za zadevo, ki je doobra kompromitirala Janeza Evangelista Kreka in z njim celotno SLS. Krek je namreč med svojim političnim delom na Dunaju spoznal intelektualko Kamilo Theimer, v kateri je videl pravšnjo osebo za oživitev gospodinjkega in kmetijskega šolanja za dekleta na slovenskem podeželju. Krek in Theimerjeva sta se s tem v zvezi zlasti leta 1912 večkrat srečala (tudi pri njej doma), ta srečanja pa naj bi Krek izrabil tudi za navezavo tesnejših človeških vezi (dotično gospo naj bi 28. 12. 1912 tudi svetopisemsko »spoznal«). Stvar bi se verjetno bolj ali manj neopazno uredila, če Theimerjeva v Krekovem domnevnem snubljenju ne bi videla možnosti, da konča depresivno samstvo (krepko čez štirideset jih je tedaj štela) in se ob uglednem možu tudi sama malce dvigne. Krek naj bi jo namesto tega skušal vsiliti svo-

jemu strankarskemu kolegu, vdovcu Francu Povšetu, ob prvih znakih »zaostrovanja razmer« pa je zvezo enostransko razdrl. Theimerjevi je čez noč odrekla gostoljubje tudi SLS, ki jo je bila vabila na Kranjsko, da postavi na noge serijo gospodinjskih in kmetijskih tečajev. Po tej osebnosti in družbeni zavrnitvi je Kamila Theimer udarila po Kreku in SLS z največjimi kalibri. Slovenskemu narodu je ponudila v objavo serijo Krekovih pisem, ki naj bi klerikalnega veljaka prikazala kot štorastega in zaljubljenega osmošolca, s »spremno besedo« pa se je lotila tudi kranjskega deželnega glavarja Šusteršiča, ki mu je očitala nič več in nič manj kot finančne malverzacije, osebno pokvarjenost ter spletkarstvo. Resnici na ljubo se Krekova pisma v časopisu niso pojavila v celoti, Šusteršič je za klevetanje ni hotel tožiti, a vendarle - kost je bila vržena. Kranjski naprednjaki (liberalci) so z veseljem zgrabili ponujeno priložnost. Slovenski narod, Dan (neodvisni časopis Učiteljske tiskarne) in Zarja (socialdemokratsko glasilo) so svoje bralstvo obilno zalagali z novimi in novimi podrobnostmi v » aferi Theimer«, suhoparne notice pa so radi začinjali z duhovitimi in večinoma dobro risanimi karikaturami. V zraku je bil namreč volilni boj (deželnozborske volitve so izvedli jeseni) in treba je bilo najti kakršnokoli možnost za oslabitev vodilne kranjske stranke.

Leto 1913 nasploh ni bilo preveč naklonjeno SLS - medtem ko je Theimerica pretresala realne temelje stranke in diskreditirala njene voditelje, je Vodiška Johanca poskrbela za duhovno pohujšanje.

Kreka je Theimeričina ofenziva hudo prizadel in ga nekako paralizirala, saj se dejanskih akcij za svojo »rehabilitacijo« sam skorajda ni udeleževal - precej aktivnejši je bil glavar Šusteršič, urednik Slovenca Moškerc (Kamila ga je tožila zaradi žalitve časti) pa je na sodišču izvedel tudi kup dokazov, ki naj bi Kamilo Theimer razkrinkali kot duševno bolnico. S to afero se je navsezadnje začel prikrit boj med Krekovo in Šusteršičevo strujo v SLS, ki je dosegel višek ob opredeljevanju za jugoslovanski državni okvir in majniško deklaracijo leta 1917, ko se je Krek še zadnjič vizionarsko odzval na izziv trenutka, Šusteršič pa potonil v politično brezimnost.

Sama zgodba o zavrnjeni ljubezni, izdajstvu, klerikalni pokvarjenosti in še čem je prerasla Kreka in Kamilo, ki je kljub javni gonji, ki jo je sama sprožila, našla trenutek treznosti in se po-

skušala Kreku opravičiti ter se pobotati z njim. Žal je šlo res le za trenutek, saj je takoj po srečanju nadaljevala s svojimi obtožbami.

Ne glede na (ne)resničnost Theimeričinih navedb je Krekova zvezda po tej epizodi kljub plebiscitarni podpori članstva SLS vse bolj temnela. Precej pretresen in naveličan je še zmogel svoj deželnozborski zagovor in nato vse do leta 1916, ko se je upokojil, trepetal pred nasledki te afere, ki so mu končno tudi prezgodaj končali akademsko kariero. Theimerjeva se je na koncu znesla tudi nad liberalci, ki jim je očitala veleizdajalske zveze s Srbi, kar tedaj niso bile nepomembne puhlice, vendar je bilo tudi v tej zadevi ugotovljeno, da obtožbe počivajo na nepreverjenih čevkah in skoraj fantastičnih konstruktih. S takšnimi paranoičnimi napadi na vse in vsakogar si je Kamila Theimer dokončno zaprla vsa vrata na Kranjskem.

Afero Theimer je čez leto in dan odpihnili vojna, še prej pa je postalo krepko sram vse tiste, ki so s silovitim farizejstvom napadli človeka, ki je bil kljub skoraj mitskemu ugledu med Slovenci samo človek z vrlinami in napakami. Navsezadnje je pomembno Krekovo narodnobuditeljsko delo in ne morda, koliko nezakonskih otrok mu je uspelo pridelati ali koliko »zarjavenim dvičicam« je poskočni sin planin zlomil srce. Če obstaja nauk te zgodbe, ga je verjetno moč najti prav tu - med civiliziranimi ljudmi mora obstajati meja, preko katere poseganje v posameznikovo osebnost ni sprejemljivo, še toliko manj, če gre za diskreditacijo v tako pritlehne namene, kot je politični boj.

Vsemu navkljub je opisana afera prinesla tudi marsikaj novega in zanimivega - Kamila Theimer se je namreč znašla na tipično moškem igrišču politike in čez noč je postala najbolj znana ženska na Kranjskem. Časopisje, ki je toleriralo ženske le kot tih in barvit »kinč« rodoljubnega moštva ali požrtvovalne vestalke domačega ognjišča, je naenkrat dobilo povsem novo nalogo - predstaviti bralstvu drugačen tip ženske. Intelktualko, ki potuje, piše, organizira, poučuje in nenazadnje vodi celo nekakšen salon, v katerem gosti dunajske pomembneže (z nesrečnim Krekom vred). Preobrazbi člankarjev in poročevalcev so morali slediti karikaturisti, ki so dobili nov, konkreten objekt svoje umetnosti - ženska tudi zanje ni bila več tipska koketa, razuzdanka ali nevrotična gospodinja. Dobili so junakinjo z obrazom, stasom in imenom in jo povsem ena-

kopravno skupaj z moškimi veljaki upodabljali v bolj ali manj posrečenih prizorih.

Največja uganka ostaja pravzaprav Kamila sama - kaj je svetovljanko in intelektualko, žensko z urejeno eksistenco in določenim ugledom pahnilo pred noge Janeza Evangelista Kreka? Kakšno prihodnost si je obetala ustvariti s človekom, za katerega je bilo jasno, da svoj poklic ne le opravlja, ampak tudi živi? Ali ni bila cena, ki jo je plačala ob njegovi zavrnitvi, že brez prepiranja po časopisih dovolj visoka?

Iskati odgovor zgolj v ženski samouničevalni ihti kot posledici ljubezenskega razočaranja bi bilo najbrž preveč enostavno.

Kakorkoli že, zanimiva epizoda v političnem življenju enega izmed najuglednejših slovenskih voditeljev je z Globočnikovo knjigo dobila zanimivo in svežo ubeseditev. Avtor je v svojem delu krepko presegel »samo« umetnostnozgodovinski vidik afere Theimer. Slabšemu poznavalcu politične zgodovine so v knjigi na voljo izčrpane beležke o Kreku, SLS in nasploh o političnem ozračju na Kranjskem v začetku 20. stoletja, Kamilo Theimer pa avtor predstavi tudi v širšem kontekstu boja za afirmacijo in družbeno enakopravnost žensk. Pozornejšemu bralcu in raziskovalcu bodo v pomoč obsežne opombe in pravo bogastvo virov, škoda je le, ker se bo moral do informacij prebijati na konec knjige, kamor so malo neprijazno do bralca postavljene opombe.

Afera Theimer je delo, ki ga avtorjeva zgodovinarska neobremenjenost kvečjemu bogati in mu daje prepoznavno svežino, ki jo pri »pravovernih« zgodovinarjih vse prereditko srečamo.

Aleksander Žižek

CELJE ZA ČASA PRVE JUGOSLAVIJE

Odsevi preteklosti 3: Iz zgodovine Celja 1918-1941, Muzej novejšje zgodovine Celje, Celje 2001, 368 strani.

Celjska preteklost je po prvih dveh odsevih doživela še tretjega. Tokratni, ki kronološko sledi predhodnikoma, obravnava Celje v času Karadorđevićeve Jugoslavije. Razmeroma kratko, a

politično in idejno izjemno pestro obdobje, je v precejšnji meri zaznamovalo zgodovino mesta ob Savinji. Hkrati pa je tedaj tudi Celje samo precej doprineslo k skupni vseslovenski in vsejugoslovanski politični, kulturni in gospodarski zgodovini. Življenje mesta v prvi jugoslovanski državni skupnosti nam tako, upošteva obe omenjeni gledišči - pojav nove politične stvarnosti na eni strani ter povratni utrip Celja nanjo na drugi, predstavi trinajst besedil enajstih avtoric in avtorjev. Že zgolj pregled naslovov prispevkov pokaže na namero zbornika, ki skuša predstaviti zgodovino mesta na kar največ ravneh, torej ob analizi tedanjih političnih razmer ne spregleda celjskega gospodarstva, kulturnega in prosvetnega življenja, zdravstvenih razmer...

Prvi prispevek, ki prihaja izpod peresa Jurija Perovška¹, obravnava vpetost Celja v politične razmere prve Jugoslavije. Na začetek pisanja postavi avtor za razumevanje obdobja nujen oris splošnih političnih razmer v takratni državi, pokaže pa tudi na specifičen položaj Slovencev v njej. Ob nacionalni problematiki opozori še na nekatere vzporednice v političnem življenju Slovencev v nekdanji Avstro-Ogrski s situacijo v Kraljevini SHS oz. Kraljevini Jugoslaviji, ko enega monarha zamenja drugi. Kljub omenjenemu pa nastopi leta 1918 povsem nova doba. »*Različne nove prvine slovenskega političnega življenja porojene v času prve jugoslovanske države, so se, tako kot drugje v Sloveniji, odražale tudi v Celju.*« Celjski liberalni tabor je na novo dobo odgovoril z izdajanjem glasila s pomenljivim naslovom - Nova doba.

Celje je tudi sicer bilo prizorišče obče slovenskega klerikalno-liberalnega spopada, mnogih strankarskih shodov, zborov in manifestacij. Januarja 1926 je v Celjskem domu za unitaristično-centralistične ideje agitiral sam prvak unitaristične Samostojne demokratske stranke Svetozar Pribičević. Očitno je prepričeval prepričane, saj so se Celjani med obema vojnama opredeljevali liberalno - za JDS oz. SDS, vse do volitev v Narodno skupščino decembra 1938, ko doživijo liberalci težek poraz. Slednjo ugotovitev utemelji avtor z analizo domala vseh medvojnih volitev na Celjskem; tako skupščinskih, kot tudi oblastnih in občinskih. Ob tem ugotavlja, da sta tudi katoliški in socialistični tabor dosegala solidne rezultate, prav tako pa so glasove želi spod-

¹ Jurij Perovšek, *Celje in politične razmere v jugoslovanski državi v letih 1918-1941*, str. 5-48.